

УДК 94(477.8) ЗУНР “1918/1919” (06)

**ШЛЯХОМ ЗВИТЯГИ:
ВІДСІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ І УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ
ДО ДЕРЖАВНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ**

Виступ Володимира *МЕЛЬНИКА*,
Ректора Львівського національного університету імені Івана Франка
на відкритті Міжнародної наукової конференції
“Проблеми дослідження українського визвольного руху 1920–1950-х рр.”
(до 75-річчя створення Української Повстанської Армії)

Глибоко символічно, що така представницька наукова конференція відбувається у час, коли в Україні відзначається сторіччя відродження української державності та 75-ї роковини створення Української Повстанської Армії. Ще знаменнішим є те, що саме у стінах Львівського університету, який упродовж десятиріч був осередком розвитку української науки, середовищем плекання національного духу і визнаним осередком боротьби за національну ідею й державність, зібрались науковці, громадські та державні діячі, представники духовенства, щоб обговорити на академічному рівні сучасний стан і перспективи дослідження визвольних змагань, сприяти формуванню і популяризації героїчних сторінок національної історії, творенню історичної пам'яті про його учасників.

Упродовж багатьох років дослідження визвольного руху українського народу зазнавало (і, на жаль, зазнає!) викривлення у спекулятивних і недалекоглядних політичних цілях, діяльність його учасників у публічному просторі десятиліттями піддавалась знеславленню, чи цілковитому забуттю, або, що набагато гірше, й досі перебуває у полоні давніх ідеологічних міфів і брудних шат радянської пропаганди. То ж, ініціювання й проведення таких заходів як наша конференція, в умовах серйозних викликів для української державності, спричинених російською агресією на Сході України, сприятиме подоланню історичних стереотипів, формуванню непіддатливості суспільства до ворожої ідеології, зростанню зацікавленості до героїчних сторінок української історії та консолідації українського соціуму.

Упродовж двох днів у стінах Франкового вузу триватимуть обговорення і дискусії представників наукових спільнот з України, Великої Британії, Литви, Латвії, Словаччини стосовно яскравих сторінок українського визвольного руху – від періоду практичної реалізації національного державницького проекту у ході Української революції 1917–1921 рр. до періоду, коли українська ідея знемагала під тлумом радянського тоталітаризму.

Серед найяскравіших взірців національного державотворення постає коротка, але звитяжна історія Західно-Української Народної Республіки, історія держави, яка стала величним проявом прагнення галичан до суверенного права українців

на власну державність.

Щорічне відзначення Листопадового повстання у Львові органічно увійшло до календаря нашої національної пам'яті, стало невід'ємним елементом нашої патріотичної традиції. Львівський національний університет імені Івана Франка урочистою ходою й покладенням квітів на могили українських січових стрільців на Янівському цвинтарі вшановує учасників Листопадового повстання, творців Західно-Української Народної Республіки, нескорених борців за незалежність України.

Майже століття тому, у ніч на 1 листопада 1918 р., нечисленні, але добре організовані українські військові формування під командуванням сотника Дмитра Вітовського встановили у Львові українську владу. Над міською ратушею та на інших важливих установах Львова вперше в нашій історії замайорів синьо-жовтий прапор.

У результаті “Листопадового чину” було реалізовано постанову Української Національної Ради від 19 жовтня 1918 р. про утворення самостійної української держави на українських етнічних землях Австро-Угорщини. 13 листопада того ж року новоутворена держава прийняла назву – Західно-Українська Народна Республіка. Протягом першої половини листопада українці перебрали владу в п'ятдесяті повітових центрах Галичини, в короткий час встановили дієву систему адміністрації всіх рівнів.

Незважаючи на складну ситуацію воєнного лихоліття, українська влада на практиці продемонструвала винятково демократичний і толерантний спосіб вирішення питання національних меншин (зокрема, єврейської, польської, німецької); тимчасовий парламент ЗУНР, ухвалив демократичний закон про вибори до Установчого сейму Західної області Української Народної Республіки. Було запропонована аграрна реформа з урахуванням історичних традицій краю. З погляду сьогодення масштаб, всеохопність та демократичний дух реформ усіх аспектів життя західного краю, яке проводило керівництво ЗУНР, просто вражає. І це в умовах воєнного конфлікту.

Унаслідок збройного протистояння з відновленою Польською державою, яка заявила про свої претензії на Галичину, молода західноукраїнська республіка з перших днів свого існування була втягнена у виснажливу й кровопролитну війну. У важких боях, в умовах нестачі продовольства та боєприпасів, за відсутності зовнішньої підтримки набирали бойового досвіду збройні сили ЗУНРу – Галицька Армія.

Утворення ЗУНР мало безпосередній стосунок до Львівського університету. Голова тимчасового парламенту ЗУНР – Української Національної Ради, Євген Петрушевич, голови урядів Кость Левицький та Сидір Голубович, сотні бійців Галицької Армії та службовців ЗУНР були випускниками нашого університету. В Університеті викладали депутати УНРади: правник Станіслав Дністряняський, філологи Олександр Колесса та Кирило Студинський, історик Степан

Томасівський, теолог Юліан Дзерович.

До речі, бойова лінія Українсько-польської війни, яка розпочалася у перші дні листопада 1918 року, проходила якраз вздовж теперішнього Головного корпусу університету, а тоді приміщення Галицького Сейму. Стратегічно важливу для українських сил позицію в Галицькому Сеймі обороняв збройний відділ під командуванням поручника Ілька Цьокана. Його чета несподівано для супротивника захопила приміщення Сейму й встановила над ним контроль. Зі своїх вояків, добровольців-студентів та української молоді з містечка Винники, український старшина організував залогу цього корпусу, яка стала важливим українським форпостом під час боїв у Львові.

Розбудова Західно-Української Народної Республіки була органічною складовою українських національно-визвольних змагань 1917–1921 років. Наприкінці 1918 р. серед населення молоді республіки розгорнувся потужний рух на підтримку негайної й беззастережної злуки з Великою Україною. Галицьке керівництво зуміло перевести в практичну площину віковичну ідею соборності українських земель. 3 січня 1919 року Українська Національна Рада ухвалила закон про злуку з Українською Народною Республікою. 22 січня того ж року цей акт було урочисто проголошено на Софійській площі Києва.

У надскладний період становлення Західно-Української Народної Республіки повною силою розкрилися непересічні патріотичні якості та організаторський талант галицько-українських політичних діячів: Євгена Петрушевича, Костя Левицького, Лева Бачинського, Івана Макуха. Мужній характер та відвагу виявили українські полководці: Дмитро Вітовський, Сень Горук, Осип Микитка, Віктор Курманович, Гнат Стефанів, Мирон Тарнавський. Їхні імена навіки викарбувані на скрижалях української пам'яті і слави.

Один з учасників Визвольних змагань, Осип Станімір так відзначив вагу цього повстання в історичній традиції українського народу: “Значення Листопадового Чину величезне, впрост епохальне! Його збройний виступ у Львові відновив і закріпив в українському народі світлу традицію лицарського духа з княжих і козацьких часів та перетворив у чин леліяну в серці нації державницьку ідею. Він двигнув націю з тривожної зневіри й апатії та став джерелом творчої сили, що дала народові Українську Галицьку Армію, яка започаткувала нову добу наших Визвольних Змагань.

Листопадовий Чин змобілізував і об'єднав та згармонізував галицьких українців, тобто всі їхні партії, в одну українську державницьку громаду, чого не можна було ніяк довершити на Великій Україні. Тим українці Галичини доказали свою національно-політичну зрілість, ... з народу невольника-раба еволюціонували до народу-суверена, здібного до політичного, військового й економічного життя та творчої державної праці...”

Визначний український історик Ярослав Дашкевич, досліджуючи історію національно-визвольних змагань, позитивний і негативний досвід зазначив:

“незважаючи на завзяту жертвну боротьбу, оточена кільцем ворогів, ЗУНР не встояла. Проте її історія, все ж таки світлий промінь в найновішому минулому України. Традиції ЗУНР – свідчення незгасимого патріотизму нації. Досвід ЗУНР – наука для нас, пізніших поколінь”.

Які уроки ЗУНР ми маємо взяти сьогодні на озброєння:

1. демократичні перетворення, не декларації, а реальна політична та індивідуальна свобода, має базуватися на принципі беззаперечного верховенства українського національного інтересу;

2. опора на власні сили при усіх перевагах і примарах дипломатичної підтримки закордонних держав;

3. розбудова і зміцнення за аналогією з УГА, з точки зору національної ідейності та моральності, дійсно українських за духом і сучасних збройних сил України;

4. Цей висновок надає Ярослав Дашкевич, цитую: “не злочинний у сучасних умовах федералізм чи погоня за модним міражем під назвою “громадянського суспільства, що покликані зруйнувати Українську державу, а лише єдність і унітарність країни – це спасіння нації і держави”.

1 листопада – дата знаменна, і не лише самим фактом проголошення Української Держави у вирі політичної та військової боротьби початку ХХ століття. Листопадовий чин став яскравим свідченням рішучості українців у боротьбі за реалізацію свого головного національного ідеалу – створення Незалежної Української Соборної Держави.

Січове Стрілецтво, яке було в перших рядах борців за незалежність України, – унікальне, неповториме явище. Для нас, Січове Стрілецтво – це феномен українського патріотизму та усвідомленого обов’язку державотворення, високої боєздатності і незламної ідейної переконаності, акумулятивної сили у культурному житті. Звертаюся до нашої молоді. Погляньте на надмогильні хрести – тут упокоєно в боротьбі за царство української свободи Ваші однолітки. Для них Україна була понад усе. Найвищим пам’ятником для них стане незламна, соборна і незалежна Україна. І нині Україна виборює свою незалежність і соборність проти російської агресії.

Події Української революції стали свідченням рішучості українців до втілення головного національного постулату – створення незалежної держави. Визвольні змагання початку ХХ століття заклали незборимий підмурівок у національну ідею, котру упродовж наступних драматичних десятиріч самовіддано плекали українські інтелектуали, відстоювали у протистоянні з різними окупаційними режимами непримиренні борці за свободу, а у трагічні роки воєнного лихоліття виборювала Українська Повстанська Армія.

Ціна цієї боротьби була невимовно жертвна і трагічна. Сотні тисяч полеглих, замучених, ув’язнених і депортованих. Проте, йдучи в останній бій, в енкаведистські застінки, табори ГУЛАГу, чи сибірське заслання, вояки УПА гинули і страждали не лише за національну ідею; у значній мірі вони воювали за певну систему загальнолюдських цінностей – свободу, рівність, справедливість,

що сьогодні складають основу європейської демократії.

Збройна боротьба УПА у роки Другої світової війни і післявоєнний період стала символом жертвовного і безкомпромісного опору “червоному” і “коричневому” тоталітаризмам, доблесним прикладом, який упродовж десятиріч будив сумління національної спільноти, надихав українців до боротьби за національне визволення, служив героїчним закликком до свободи для інших народів, поневоленних комуністичними режимами.

Сьогодні перед українськими істориками постав непростий виклик – крок за кроком, шар за шаром, знімати верству історичного забуття і ідеологічних стереотипів довкола визвольного руху, уникаючи при цьому творення новітніх міфів, без страху і самоцензури доносити до українського суспільства правду про Рух Опору, переконано йти до величної мети, яку 75 років тому накреслила на свої бойових знаменах УПА – побудова самостійної соборної Української держави.

Абсолютна більшість повстанців не дочекали суверенної України, не взяли участь в урочистостях присвячених її ювілеям. Однак, вимріюючи й виборюючи її, вони були співтворцями цієї незалежності. І, сьогодні найважливішим є те, щоб теперішні ювілейні урочистості стали не лише даниною вшанування подвигу УПА кожним з нас, всією українською спільнотою, а й прозвучали промовистим закликком до співтворення європейської, демократичної й процвітаючої Української держави, задля якої боролись, гинули і перемагали вояки Української Повстанської Армії.

